

Van wereld-systeemanalyse naar wereldgeschiedenis (en terug). Een intellectuele reisweg.

Eric Vanhoute

Vakgroep Geschiedenis, Universiteit Gent

Geschiedenis is tot op vandaag nog altijd in sterke mate 'nationale' geschiedenis. Zij is vooral de geschiedenis van een volk, een groep mensen bezig met de opbouw van een eigen samenleving, een eigen cultuur, een eigen natie/staat. Dit verhaal van de opbouw van een eigen samenleving is belangrijk. Die samenleving -Vlaanderen, België, Europa, het Westen- is de sociaal-politieke, maar ook vaak culturele en economische context waarbinnen ieder van ons zijn of haar leven vorm tracht te geven. Niettemin is de zogenaamde nationale geschiedenis niet erg oud. Zij ontstaat, niet toevallig, samen met het verschijnen van de moderne natiestaten in onze gewesten. Dit proces heeft zijn wortels in het *Ancien Régime*, maar krijgt pas zijn hoogtepunt in de 'romantische' 19de eeuw. Net zoals de nationalistische en eurocentrische historiografie kinderen waren van hun tijd, en dus inspeelden op een behoefte aan legitimering (de Europese hegemonie, de natiestaat), ontstaan andere vormen van geschiedschrijving als reactie op een welbepaalde nood aan kennis en verantwoording. In het begin van de 21ste eeuw is wereldgeschiedenis een eigen, erkende discipline geworden, met een eigen vraagstelling, een eigen methodologie en theorievorming, eigen publicatiekanalen en een eigen finaliteit. In deze bijdrage ga ik op zoek naar de 'legitimering' van de nieuwe wereldgeschiedenis. Dit doe ik door mijn eigen intellectueel traject in kaart te brengen, een traject dat vorm heeft gekregen met de opbouw aan de Universiteit Gent van een introductievak 'Inleiding tot de Wereldgeschiedenis', en met ontwikkeling van een afstudeertraject 'Wereldgeschiedenis en wereldstudies' in de Opleiding Geschiedenis.¹ Dit opleidings- en onderzoekstraject is een rechtstreekse erfgenaam van de vroegere UGent interfacultaire onderzoeksgroep Wereld-Systeemanalyse, waarvan Ronald Commers een van de oprichters en meest actieve participanten is geweest.² Wat is de wetenschappelijke

---

¹ Het Algemeen Opleidingsonderdeel 'Inleiding tot de Wereldgeschiedenis' werd geïntroduceerd in de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte van de Universiteit Gent in het academiejaar 2004-2005. Tot dan ontbrak een mondiaal historisch overzicht in het curriculum. Deze bijdrage steunt in belangrijke mate op hoofdstukken 1 en 10 van het leerboek bij dit vak: *Wereldgeschiedenis. Een inleiding*, Gent, Academia Press, 2008. In 2012 verschijnt een volledig herziene uitgave, tezamen met een Duitse en Engelse vertaling (Beck Verlag en Routledge).

² De Onderzoeksgroep Wereld-Systeem Analyse is opgericht in 1993 door Piet Saey, Ronald Commers, Rudy Doom en Eric Vanhoute. Zij organiseerde diverse colloquia en workshops, richtte de leerstoel 'Immanuel Wallerstein' in, geïnaugureerd door Wallerstein en met gerenommeerde sprekers als Giovanni Arrighi, Peter Taylor, Etienne Balibar, Bart Tromp, József Böröcz, Patrick O'Brien, Peer Vries and Ha-Joon Chang. Daarbij organiseerde de Onderzoeksgroep vanaf 2001 het succesvolle interfacultaire opleidingsonderdeel 'Inleiding tot de Wereld-Systeem Analyse'. Enkele tientallen studenten voerden hun scriptie- en doctoraatsonderzoek uit binnen het paradigma van de wereld-systeemanalyse. Drie onderzoeksgroepen dragen momenteel de erfenis: *Communities-Comparisons-Connections* (<http://www.ccc.ugent.be>), *Center for Ethics and Value Inquiry CEVI* (<http://www.cevi-globalethics.ugent.be>), en *Globalization and World Cities* (<http://geoweb.ugent.be/seg/research/globalization-and-world-cities>).

vertaling van wereldgeschiedenis, en hoe bouwt dit verder op de fundamenten van wereldsysteemanalyse?

1. Wereldgeschiedenis als een andere manier van kijken en van denken

De belangrijkste reden om vandaag wereldgeschiedenis te bestuderen is toegang te krijgen tot de historische achtergrond van onze hedendaagse geglobaliseerde wereld.³ Hoe is deze wereld geworden tot wat ze is, op welke wijze zijn uiteenlopende sociale, culturele, economische en politieke trajecten gegroeid en hoe werken ze op elkaar in?

Wereldgeschiedenis vertrekt van de premisse dat de historische levenslopen van individuen, groepen, naties, beschavingen maar zin, betekenis krijgen in hun verbondenheid, binnen het overkoepelende menselijke verhaal. Zoals elke historiografie geeft wereldgeschiedenis dus ook betekenis, maar dan met de focus op vergelijking en interactie op een globaal niveau. Overschouwt wereldgeschiedenis met de ruimste slagen het verhaal van de mensheid, zij appelleert tevens het meest uitgesproken aan de kernvraagstukken van de hedendaagse samenleving zoals demografische groei, ecologische grenzen, voedselzekerheid, bestuurlijke besluitvorming, culturele diffusie en sociale en economische ongelijkheid. Dit maakt wereldgeschiedenis 'groots'. Groots omdat het tijdsperspectief en de ruimtelijke dimensie ongemeen breed zijn, omdat het aantal thema's binnen wereldgeschiedenis vrijwel oneindig is, omdat de bronnen over en de kennis van (delen) van de wereldgeschiedenis onoverzichtelijk lijkt en omdat het analytische instrumentarium om deze informatie te begrijpen zeer divers is. Toch is wereldgeschiedenis ook beheersbaar. Tijd, plaats, thema's en methodes bakenen een onderzoekskader af waarin grote, ambitieuze maar ook heldere verhalen worden verteld over de immer spannende reis van de mensheid. Veralgemeningen, vergelijkingen, verbindingen en veranderingen dwingen de onderzoekers, de schrijvers en de lezers tot gestructureerde verhalen waarin divergentie en convergentie, verandering en continuïteit, samenwerking en conflict als sturende krachten herkenbaar worden.

De meest aanvaarde definitie van wereldgeschiedenis of globale geschiedenis is: *wereldgeschiedenis bestudeert het ontstaan, de groei en de veranderingen van de menselijke gemeenschappen in een vergelijkend perspectief en in hun onderlinge samenhang. Kernwoorden zijn Communities (gemeenschappen), Comparisons (vergelijkingen) en Connections (verbanden).*⁴ Centraal staat niet de wereld op zich, wel de menselijke gemeenschappen die de wereld doorheen de tijd vorm hebben gegeven.

Wereldgeschiedenis bestudeert die gemeenschappen op tweevoudige wijze: in vergelijkend

---

³ De lijst van recente discussie- en reflectieartikels over 'global history' en 'world history' is schier eindeloos, op zich een gevolg van het immense internationale succes van deze historische subdiscipline in het voorbije decennium. Zie over de definitiestrijd ondermeer Patrick Manning, *Navigating World History. Historians create a global past*, New York, Palgrave, 2003; Patrick O'Brien, *Historiographical traditions and modern imperatives for the restoration of global history*, in: *Journal of Global History*, I, 1, 2006, pp. 3-39; Jerry H. Bentley, *Why Study World History?* in: *World History Connected*, V, 1, 2008; Peter N. Stearns, *World history. The basics*, London, Routledge, 2011.

⁴ Eric Vanhaute, "Who is afraid of global history? Ambitions, pitfalls and limits of learning global history", in: *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften*, XX, 2, 2009, pp. 22-39. Ik maak geen onderscheid tussen wereldgeschiedenis (world history) en globale geschiedenis (global history). Sommigen zien in dat laatste vooral de geschiedenis van globalisering (globalisation history, cfr. Bruce Mazlish, *The new global history*, London, Routledge, 2006).

perspectief met het oog op het detecteren van patronen, gelijkenissen en verschillen, en in hun interactie via contacten, connecties en beïnvloeding. Wereldgeschiedenis kijkt naar de diverse vormen van menselijke samenlevingen die zich doorheen de tijd hebben ontwikkeld, maar bekijkt deze niet op zichzelf. Wereldgeschiedenis wordt zo een transregionale en transnationale geschiedenis. De bouwstenen, de actoren zijn de menselijke gemeenschappen. De context, het schouwtoneel is de wereld. Die wereld is de uitkomst van het samenleven van mens en natuur, van de interactie tussen humane gemeenschappen en de ecologische omgeving. Binnen heel verschillende omgevingen maakt de mens keuzes, soms dezelfde, soms andere. Wereldgeschiedenis vraagt zich af welke keuzes werden en worden gemaakt en waarom. Wereldgeschiedenis wil weten waarom die keuzes in heel andere omgevingen soms gelijk, soms erg verschillend zijn. Wereldgeschiedenis zoekt ook uit in welke mate die keuzes elkaar hebben beïnvloed, in hoeverre interregionale contacten de geschiedenis van menselijke gemeenschappen een andere wending hebben gegeven. Wereldgeschiedenis plaatst op deze wijze de reisweg van de mensheid altijd binnen het mondiale spanningsveld. De uitkomst zijn zogenaamde metaverhalen, verhalen over de geschiedenis van de mens en de mensheid die vertrekken van de lokale en regionale ervaring, maar die altijd op zoek gaan naar bredere verbanden, patronen, connecties.

Wereldgeschiedenis is dus eerst en vooral een perspectief, een manier van kijken die grondig verschilt van andere manieren van sociaal onderzoek. Zonder een mondiale dimensie blijft dit beperkt tot het eigen 'geval' (groep, regio, land) of wordt de context vernauwd tot het eigen ontwikkelingstraject (Europa, het Westen). Wereldgeschiedenis is echter meer kunnen dan kennen, wereldgeschiedenis is ook een attitude, een houding, een manier van denken. Wanneer menselijke gemeenschappen worden bestudeerd in een vergelijkend perspectief en in hun relatie met, en in hun afhankelijkheid van elkaar, dan wijzigt het beeld. Achter elke opname die we maken zit een 'big picture'. Elke foto die wordt genomen met een scherpe focus kan en moet aangevuld worden met een opname met een breedhoeklen. Deze nieuwe, globale dimensie doet ons andere vragen stellen en oude vragen anders formuleren. Ze bestrijken alle grote domeinen van het menselijk handelen:

- mensen en hun natuurlijke omgeving (inclusief demografie, techniek);
- de ontwikkeling en interactie van culturele systemen (inclusief religies, kunsten, wetenschappen);
- staatsvorming en conflict (inclusief vormen van bestuur zoals rijken en staten, revoluties);
- de vorming van economische systemen (inclusief landbouwsystemen, handel, industrialisatie);
- de ontwikkeling van sociale structuren (inclusief gender, familie, ras, klasse).

Grote vragen lokken grote antwoorden uit. Die vragen en antwoorden herdefiniëren de drie dimensies die in elke sociale en menswetenschap verweven zitten: de ruimtelijke dimensie ('wereld'), de tijdsdimensie ('geschiedenis') en de thematische dimensie ('wereldgeschiedenis', d.w.z. geschiedenis van menselijke samenlevingen).

Wereldgeschiedenis maakt duidelijk hoezeer deze drie dimensies de uitkomst zijn van keuzes, en dus van ter discussie staande paradigma's.

1) Binnen het ruimere *tijdsperspectief* verliezen de bestaande, cultuurgebonden periodisering en veel van hun betekenis. De 'mondiale tijd', de tijd van de aarde, het leven op aarde of de mensheid vraagt voor andere omschrijvingen. Tijdschalen blijven dus relatief, en worden binnen de wereldgeschiedenis permanent bevroegd.

2) *Ruimtelijke en geografische concepten* zijn eveneens cultuurgebonden.

Wereldgeschiedenis maakt ons bewust van de vaak uiteenlopende visies die bestaan over de

eigen ruimte en over de manier waarop diverse dimensies elkaar overlappen, van lokaal over regionaal, nationaal, internationaal tot mondiaal/globaal.

3) De *thematische dimensie* is evenzeer de uitkomst van keuzes. Wereldgeschiedenis is immers niet de geschiedenis van alles, kan dat ook niet zijn. Zoals alle historische verhalen wil wereldgeschiedenis betekenis geven, maar dan op een andere, ruimere schaal. Dit kan maar nadat bepaald is wat de eenheid van analyse is (menselijke systemen, ecologische systemen) en welk thema bestudeerd wordt.

2. Wereldgeschiedenis als een metaverhaal

Wereldgeschiedenis bestudeert het ontstaan, de groei en de veranderingen van menselijke gemeenschappen in een *vergelijkend perspectief* en in hun *onderlinge samenhang*. De aandacht gaat niet naar individuele gemeenschappen (familie, clan, dorp, volk, staat, cultuur, beschaving) maar naar *verschillen en gelijkenissen in de ontwikkeling* van de onderscheiden gemeenschappen en naar de *connecties* tussen die gemeenschappen. Systemen van menselijk samenleven, van klein naar groot, krijgen in de wereldgeschiedenis maar betekenis in een breder perspectief, door het begrijpen van de keuzes die deze gemeenschappen hebben gemaakt in relatie tot hun omgeving en tot elkaar. Deze invulling wordt nog duidelijker wanneer we kijken naar wat wereldgeschiedenis niet is.

Wereldgeschiedenis is niet (of niet alleen):

- universele of totale geschiedenis: wereldgeschiedenis is niet de geschiedenis van 'alles';
- internationale geschiedenis: wereldgeschiedenis is niet alleen de geschiedenis van relaties tussen 'naties';
- (Westerse) beschavingsgeschiedenis: wereldgeschiedenis is meer dan een geschiedenis van de opkomst van één (Westerse) beschaving;
- niet-Westerse geschiedenis (vroeger: koloniale of overzeese geschiedenis): wereldgeschiedenis is meer dan een geschiedenis van de wereld buiten het 'Westen';
- comparatieve maatschappijgeschiedenis: wereldgeschiedenis is meer dan een vergelijkende geschiedenis van maatschappijen;
- globaliseringsgeschiedenis: wereldgeschiedenis focust veel verder dan alleen op de historiek van de hedendaagse globalisering.

Binnen deze vorm van wereldgeschiedenis zijn drie vragen en verhaallijnen dominant. Ten eerste, de graduele, geleidelijke (interne) groei van menselijke samenlevingen staat in relatie tot de (externe) ecologische uitdagingen. Binnen elke menselijke groep zien we het ontstaan van gelijkaardige samenlevingspatronen: vormen van sociale orde en cohesie, vormen van taal en communicatie, vormen van leiderschap, vormen van voedselvoorziening, vormen van sociale reproductie (fertiliteit, opvoeding van kinderen, familiestructuren) etc. Binnen die patronen worden gelijke, maar ook vaak verschillende keuzes gemaakt. Die keuzes hangen in sterke mate af van de natuurlijke context waarbinnen de groepen leven. Ten tweede, door een toenemende interactie vormen menselijke groepen grotere, overkoepelende structuren, culturen of beschavingen. Elke cultuur of beschaving dient een antwoord te geven op dezelfde vragen: welke systeem van (politieke) beheersing (staat, leiderschap, bureaucratie...), welk systeem van (economische) overleving (landbouw, handel, nijverheid, roof,...), welk systeem van (sociale) controle (legitimatie, repressie...) en welk systeem van (culturele) zingeving (religie)? De keuzes die binnen elke cultuur/beschaving worden gemaakt laten eveneens veel gelijkenissen en verschillen zien.

Ten derde, culturen/beschavingen komen met elkaar (vreedzaam of minder vreedzaam) in contact, met een veelal grote impact. Deze contacten verlopen via heel uiteenlopende wegen, en hebben heel uiteenlopende gevolgen: handel (transactie van goederen), migratie, culturele diffusie of imitatie, roof, verovering, oorlog, integratie, incorporatie.

Voor het begrijpen van deze grote vragen is het niet nodig alles te kennen over alles. Vooreerst is het belangrijk keuzes te maken die verband houden met de eenheid van analyse (groep, volk, regio, beschaving...), het tijds kader, het ruimtelijke kader en het thema (invalshoek). Deze keuzes bestrijken niet noodzakelijk (en zelfs veelal niet) de hele wereld, maar hebben altijd de ambitie de eigen casus te overstijgen, en een verhaal te brengen dat inzicht geeft in het ontwikkelingstraject van de gehele menselijke gemeenschap.

Vervolgens wordt een gepast onderzoeksmodel uitgewerkt dat steunt op drie pijlers.

a/ Een vergelijkende analyse, waarin de eigen casus een plaats krijgt in een breder geheel. Vergelijking vermijdt de val van de absolute uitspraken over de 'eigenheid' van menselijke samenlevingen (economisch, sociaal, politiek, cultureel) (comparatieve analyse).

b/ Een analyse van de interactie/interconnectie tussen groepen, samenlevingen of systemen, en hoe die patronen van contact wijzigen (netwerkanalyse, translokale/transnationale analyse).

c/ De analyse van menselijke systemen waarbinnen de onderscheiden samenlevingen en hun onderlinge contacten vorm krijgen. Het gaat hier over grote, overspannende krachten die in hun geheel, in hun systemische eenheid moeten worden bestudeerd, zoals economische systemen (cfr het huidige wereld-systeem), migratiesystemen, ecologische systemen (klimaat, ziektes), culturele systemen. Menselijke samenlevingen zijn steeds door meerdere van deze systemen met elkaar verbonden, en handelen tevens in reactie op deze systemen (systeemanalyse).

Dit driedubbele spoor vormt één, onlosmakelijk traject. Zij moet antwoord geven op de basisvragen in de wereldgeschiedenis. Hoe trachten bevolkingsgroepen in verschillende contexten van tijd en plaats gelijkaardige doelstellingen met andere middelen te halen: reproductie van hun fysieke zelf, van hun arbeid, van hun kennis en inzichten, van sociale en culturele patronen en ten slotte, van hun samenleving? Welke factoren (extern: ecologisch, intern: maatschappelijk) bepalen de verschillende of gelijkaardige uitkomsten?

Op welke wijze bouwen bevolkingsgroepen hun samenleving uit en wijzigen die maatschappelijke systemen zich ten gevolge van contact, interactie of conflict met andere samenlevingen? In hoeverre leven bepaalde systemen naast elkaar, of nemen systemen andere systemen over?

Uit het voorgaande leren we het volgende. Ten eerste is het duidelijk dat de 'wereld' in wereldgeschiedenis niet staat voor de fysische notie 'aarde', maar wel voor de gehele mensheid, de menselijke samenleving, als uitkomst van menselijke keuzes in een vreemde, natuurlijke context. Anders gezegd: de wereld is geen ding, maar het is een menselijke activiteit. Ten tweede verhindert deze afbakening niet dat het centrale thema in de wereldgeschiedenis minder gemakkelijk te vatten is dan in een 'nationale geschiedenis'. Daar is de rode draad de politieke organisatie van een land/staat/natie. Het is de politiek die van een staat een staat maakt. Waar nodig worden economische, sociale en culturele analyses ingebracht. Wereldgeschiedenis is niet opgebouwd rond een politiek verhaal. Evenmin is dat het geval voor het ecologische (mens/natuur), demografische (reproductie), economische (overleven), sociale (machtsstructuren) en culturele (zingeving) verhaal. Alle verhalen vloeien samen in de vraag hoe samenlevingssystemen doorheen de tijd en aangepast aan de plaats vorm krijgen, en hoe ze via connectie, coöperatie of conflict zich aanpassen en

veranderen. Ten derde is niet zozeer kennis van data, gebeurtenissen en personen belangrijk. De nadruk ligt niet op memoriseren, maar op analyseren, vergelijken en begrijpen. Wat een mens, of een groep mensen ook doet (al dan niet bewust), altijd speelt op de achtergrond een mondiale dimensie. Keuzes zijn altijd mede bepaald en begrensd door de plaats van de mens of groep van mensen binnen de gehele humane gemeenschap. Wereldgeschiedenis stelt het aanleren van en kritisch omgaan met die attitude centraal, het altijd bewust zijn van de mondiale dimensie. Ten slotte is wereldgeschiedenis, zoals de postmodernisten onterecht vreesden, geen nieuw, alles overkoepelend verhaal (*master narrative*), vertrekkend van een exclusief, eenduidig verklaringskader. Het is wel een groots verhaal, een metaverhaal, een verhaal van verhalen. De ambities zijn pretentieus, maar de antwoorden zijn nooit absoluut en definitief.

Wereldgeschiedenis tracht via het brede kader mee betekenis te geven aan de myriaden menselijke acties die de 'wereld' vorm hebben gegeven. Een drievoudig inzicht ligt aan de basis hiervan. Ten eerste, samenlevingen komen en gaan, volgen elkaar op of richten elkaar te gronde, en zijn dan ook nooit gelijk. Niettemin delen ze een aantal basiskarakteristieken: zij ontwikkelen allemaal materiële (economische) overlevingsstructuren, politieke beheerssystemen, sociale en gender (man/vrouw) verhoudingen, culturele zingevingspatronen, demografische en familiale reproductiesystemen. Daarom kunnen ze worden vergeleken, en kunnen we via een *comparatieve analyse* een beter inzicht krijgen in de manier waarop mensen hun leven binnen een samenlevingsgroep vormgeven en waarom in bepaalde contexten bepaalde keuzes worden gemaakt, en andere dan weer niet. Ten tweede, samenlevingen ontstaan, groeien en veranderen niet op zichzelf. Zij staan altijd, in mindere of meerdere mate, in contact met andere samenlevingen. Deze patronen van *interactie/interconnectie* is een tweede motivatie voor een sociale/historische wetenschap op globaal niveau. De impact van deze interacties wordt maar zichtbaar bij een bredere/ruimere analyse dan die van een individuele samenleving. Ten derde, samenlevingen zijn bijna steeds het primaire analysemiddel, maar zelden kan het niveau van analyse en interpretatie hiertoe worden beperkt. Menselijke groepen geven hun bestaan vorm binnen bredere maatschappelijke contouren die niet louter in hun subniveau kunnen worden begrepen. *Systemen* van ruil en migratie overkoepelen vaak vele menselijke gemeenschappen en vinden hun bestaan juist in het samengaan van diverse, ongelijke geografische dimensies.

Daarenboven maakt wereldgeschiedenis vaak ook een hedendaagse, morele claim. Wereldgeschiedenis leert over de complexiteit van de vroegere en de huidige wereld. Ze leert dat verschillen en diversiteit basiskenmerken zijn van het menselijke verhaal, en dat inzicht hierin en omgaan hiermee een belangrijke morele eigenschap is. Hierbij worden beoordelingen niet alleen afgewogen tegenover de eigen wereld, maar ook, en vooral, tegenover de complexiteit van de menselijke geschiedenis. Wereldgeschiedenis is bijgevolg niet alleen een historisch, maar evenzeer een hedendaags verhaal. Het mondiale perspectief verbindt mensen, volkeren en culturen. Zij verbindt uiteenlopende plaatsen, verbindt verschillende periodes, verbindt de vroegere wereld met die van vandaag en die van morgen.

3. Beschavings- versus wereldgeschiedenis

In de jaren 1960 begint wereldgeschiedenis aan een nieuwe opmars. Ze verandert tegelijk geheel van objectieven en van inhoud. Deze inhoudelijke heroriëntatie zet zich af tegen de meer traditionele beschavingsgeschiedenis. Dit impliceert een fundamentele paradigmaverschuiving waarin met de woorden van de in Bangladesh geboren historicus Dipesh Chakrabarty de Europese geschiedenis wordt 'geprovincialiseerd'.⁵ Deze omschakeling is echter geen rechtlijnig proces, beschavingsgeschiedenissen worden nog steeds gepubliceerd. Bovendien is dit proces aanleiding tot permanente en intense ideologische debatten over de inhoud van wereldgeschiedenis en over de plaats en de rol van het bredere historische perspectief.⁶ De belangrijkste stimuli voor deze opkomst en gedaantewisseling van wereldgeschiedenis komen van buiten het academische geschiedenisbedrijf. Ten eerste groeit sinds de jaren 1960 het besef dat samenlevingen geen zelfstandige levenscyclus hebben, maar slechts vorm krijgen door processen van onderlinge interactie. Daardoor neemt de behoefte toe om niet alleen groeps- en maatschappijvorming comparatief te ontleden, maar tevens om een ruimer tijds- en plaatsperspectief te hanteren. Naast de lokale 'setting' waarbinnen mensen hun leven vorm geven, krijgt de globale dimensie waarin samenlevingen groeien of wegwijnen, meer en meer aandacht. Voorbeelden zijn het onderzoek naar handelsrelaties en migratiestromen zoals het werk van Philip Curtin (*The Atlantic Slave Trade*, 1969; *Cross-cultural Trade*, 1984), de studie van de politieke economie als een (ongelijk) mondiaal systeem (Andre Gunder Frank, *World Accumulation, 1492-1789*, 1978; Immanuel Wallerstein, *The Modern World System*, 1974, 1980, 1989, 2011; *Historical Capitalism*, 1983) en de geschiedenis van de wereld buiten Europa (Eric Wolf, *Europe and the People without History*, 1982). Daarnaast is er een toenemende historische interesse voor processen op een ecologische schaal, zoals de verspreiding van ziektes, planten en dieren, en de impact van veranderingen in geologie, klimaat en energiestromen op de mensheid. Pioniers zijn William H. McNeill met *Plagues and Peoples* (1976), Alfred Crosby met *The Columbian Exchange. Biological and Cultural Consequences of 1492* (1972) en *Ecological Imperialism. The Biological Expansion of Europe, 900-1900* (1986) en later Jared Diamond met *Guns, Germs and Steel. The Fates of Human Societies* (1997). Opvallend is de stimulerende invloed van niet-geschiedkundige auteurs zoals de sociologen Frank en Wallerstein, de 'ecologist' Crosby, de antropoloog Wolf en de evolutionair bioloog Diamond.

Ook binnen de historische wereld wordt vanaf de jaren 1960 het paradigma van de staat als primaire analyse-eenheid ter discussie gesteld. Fernand Braudel analyseert in zijn *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'époque de Philippe II* (1949) het Middellandse-Zeegebied als één *économie-monde*, één wereld-systeem waarbinnen traditionele grenzen van naties, culturen en beschavingen worden doorbroken. Deze geïntegreerde analyse van menselijke interactie zet een nieuwe standaard in de geschiedschrijving. Met zijn

---

⁵ Dipesh Chakrabarty, *Provincializing Europe. Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton, Princeton University Press, 2000.

⁶ Peter Stearns, *Western Civilization in World History* (Londen, Routledge, 2003) schetst het moeilijke samengaan van de concepten 'civilization' en 'world' in de recente wereldgeschiedenis. Vooral binnen de Amerikaanse academische en onderwijskundige wereld heeft dit geleid tot een lang en intens debat, met als inzet de zin of onzin van een (westers) beschavingsperspectief, samengevat als *Western civ.*

baanbrekende werk uit 1963, *The Rise of the West. A History of the Human Community*, focust William H. McNeill op beschavingen, echter niet als op zichzelf bestaande, elkaar aflossende eenheden, maar als interagerende systemen. Belangrijk is dat McNeill hierbij de grenzen van de staatsgebonden geschiedenis eveneens openlegt. Braudel verbreedt zijn analyse van het vroege kapitalisme als wereld-systeem in *Civilisation Matérielle, Economie et Capitalisme, XVe-XVIIIe* (1979) en McNeill publiceert nog werken als *Plagues and Peoples* (1976) en *The Pursuit of Power. Technology, Armed Force, and Society since A.D. 1000* (1982).

Het succes van de nieuwe wereldgeschiedenis zet zich vooral door vanaf de jaren 1980, wat zich vertaalt in een verdere professionalisering van het veld, door middel van eigen publicatiekanalen, eigen professionele organisaties, wetenschappelijke bijeenkomsten en debatten, eigen cursussen, opleidingen en tekstboeken, en door het langzaam ontwikkelen van eigen standaarden, eigen argumentaties en een eigen jargon. Volgens Patrick Manning (*Navigating World History*, 2003) is dit niet alleen logisch, maar ook noodzakelijk. Wereldgeschiedenis is immers geen optelsom van lokale en/of nationale kennis. Daarom kan de moderne wereldgeschiedenis niet zomaar de standaarden en methodes overnemen van de bestaande humane en sociale wetenschappen. Een verdere professionalisering van de wereldgeschiedenis moet volgens Manning samengaan met een verdere exploratie van de mogelijkheden en de grenzen van:

a/ Bronnen en data. Die zijn veelal opgesteld in de context van een gemeenschap of, meer recent, een nationale staat, en moeten dus 'herlezen' worden.

b/ Methodes. Voor het herinterpreteren van de data zijn nieuwe of aangepaste methodes in dataverzameling en -analyse nodig, zoals comparatieve technieken en systeemanalyse.

c/ Analyses. Het interpretatiekader is niet meer exclusief de lokale gemeenschap of de nationale staat, maar integreert een bredere schaal.

d/ Theorievorming. Er wordt gekeken naar andere sociale en ook fysische wetenschappen (zoals de chaostheorie) om 'globale kennis' betekenis te geven buiten het lokale/nationale kader.

Een nieuwe wereldgeschiedenis is een antwoord op nieuwe vragen in een nieuwe tijd waarin globale kennis, globale interactie en globale uitdagingen meer en meer de agenda bepalen. Het Westen, laat staan Europa, is niet meer de norm; ontwikkeling op het westerse pad niet meer vanzelfsprekend. Nieuwe kennis moet inspelen op de nieuwe behoefte aan inzichten op een mondiale schaal, waarbij niet meer uitgegaan wordt van vermeende universele aanspraken van één regio. Het historische verhaal moet zich losmaken van particuliere belangen van één groep, natie, religie of volk. Het moet een metaverhaal brengen dat oog heeft voor de diversiteit in de menselijke geschiedenis en tegelijkertijd die diversiteit samenbrengt in een menselijke reisweg die al van meet af aan mee bepaald wordt door globale interacties. De omstandigheden voor een nieuwe wereldgeschiedenis zijn gunstig. Niet alleen is onze kennis over de geschiedenis van menselijke gemeenschappen uit alle tijden en van alle plaatsen enorm toegenomen en zijn onze methodes en interpretatiemodellen verfijnd en aangepast. Tevens hebben we geleerd van de inzichten en de fouten van de introspectieve, eurocentrische en nationale historiografie, en van hun gebruik van vaak te enge concepten (beschaving, Westen, etc.). Maar vooral loopt na twee eeuwen de absolute hegemonie van het westerse maatschappijmodel en van het westerse denken af. Een dialoog met kennis en inzichten buiten het Westen noopt ons tot een verbreding en verdieping van onze kijk op de menselijke geschiedenis.

4. Over schalen van tijd en ruimte: de noodzaak van een systeemanalyse

We hebben betoogd dat wereldgeschiedenis een andere manier is van kijken, van denken en van doen. Wereldgeschiedenis wil het brede verhaal brengen. Het brede verhaal is echter niet het totale verhaal. Hoe breed is dat verhaal? En hoe groot is de wereld? Gezien 'wereld' zowat alle sferen van menselijke interactie kan omvatten, wordt soms verwezen naar de aarde, de globe (wereldbol), en naar globaal. Globaal betekent echter naast mondiaal eveneens volledig, compleet, totaal. Mondiaal en wereldwijd (de wereld omvattend) zijn specifiekier dan globaal, globe en aarde zijn meer mondiaal dan wereld. Deze semantische discussie wijst op de nood aan een afbakening van het begrip wereld in de wereldgeschiedenis. De 'wereld' is geen tastbaar gegeven, het is een concept, begrepen als een context met een ruimtelijke, chronologische en thematische afbakening. Die afbakening is niet absoluut. Integendeel, de keuze van een ruimte- en tijdsperspectief hangt samen met de inhoudelijke keuze. Bijgevolg spreken we eerder over schalen dan over grenzen.

Er zijn diverse schalen in het ruimtelijk, chronologisch en thematisch perspectief. Elk onderzoek binnen de wereldgeschiedenis wordt geconfronteerd met die verschillende schalen, van klein (micro) tot groot (macro). Deze schalen werken op elkaar in. Wereldgeschiedenis vertrekt van een interactie tussen de schalen op verschillende niveaus. Er is dus geen absolute basisschaal, elk niveau wordt beïnvloed door andere niveaus. Zo is elke etnische groep opgebouwd uit families, en zijn zij veelal onderdeel van een bredere cultuur of beschaving. Daarbij krijgt elke schaal vorm door specifieke menselijke handelingspatronen, patronen die niet mechanisch kunnen afgeleid worden van een kleinere of grotere schaal. Het samenlevingspatroon binnen een etnische groep kan niet afgeleid worden van de levensloop van een individueel lid van die groep. Evenmin determineren interacties op een ruimere schaal (beschaving bijvoorbeeld) volledig de patronen binnen de groep. Of nog, de trend van de economische verschuivingen tijdens de voorbije vijfhonderd jaar verklaart maar ten dele de 19de-eeuwse industrialisatie. Die industrialisatie is echter ook niet alleen het gevolg van regionale processen of individuele initiatieven. Met andere woorden, in hun interactie en afhankelijkheid heeft elke schaal een bepaalde autonomie.

Globale patronen interageren met regionale en lokale patronen, dat is de kern van wereldgeschiedenis. Globale patronen hebben echter eveneens een eigen autonomie. Bijgevolg is een onderzoek naar die bredere patronen niet alleen zinvol, maar ook noodzakelijk. Zij zijn geen louter afgeleide van processen op een kleinere schaal (in ruimte en in tijd). Omgekeerd, een perspectief vanuit de wereldgeschiedenis kan en mag niet losstaan van meer gefocust onderzoek, met een beperktere ruimtelijke en chronologische kijk. De 19de- en 20ste-eeuwse nationale geschiedschrijving sloot ongetwijfeld aan bij eigentijdse sociale realiteiten en een kennisnood. Net zoals er nu een duidelijke behoefte groeit om economische, sociale, culturele, ecologische, demografische processen te bekijken en te verstaan op een mondiaal niveau. Het loopt pas fout wanneer de historische en sociale analyse zich beperkt tot dat ene niveau, wanneer de inzichten niet geplaatst worden in een context van andere (grotere of kleinere) schalen. Dit neemt niet weg dat elk onderzoek binnen de wereldgeschiedenis keuzes moet maken, over tijd, plaats en thema. Afhankelijk van het thema en de vraagstelling zal het plaats- en tijdsperspectief aangepast worden. Studies over de impact van klimaatsverandering op de mensheid zullen altijd een langere termijn in acht nemen dan onderzoek naar de globalisering van de handel of de opkomst van wereldreligies.

Schalen van ruimte, inzonderheid regio's, veranderen doorheen de tijd. Relevante chronologische schalen verschillen op hun beurt volgens plaats: hoe groter de ruimte, hoe 'trager' de tijd. Tijd en plaats zijn dus afhankelijke variabelen. De keuze van de schaal van ruimte en tijd wordt bepaald door de derde dimensie binnen de wereldgeschiedenis, het thema. Deze interactie maakt dat binnen wereldgeschiedenis vele schalen van tijd en plaats denkbaar zijn. Andere schalen laten andere zaken zien. Een onderzoek past pas binnen de traditie van de wereldgeschiedenis wanneer er naast de eigenlijke studie steeds aandacht is voor de ultieme schaal van analyse, de mondiale samenleving. Wereldgeschiedenis gebruikt dus altijd meerdere kaarten, een kaartenatlas, met als ultieme referentiekaart een wereldkaart, in letterlijke en figuurlijke zin. Hoe past een bepaald verhaal in het breder overzicht in? Wat leert een specifieke casus over de menselijke samenleving? Het zijn vooral de 'grote vragen' die van een sociale studie wereldgeschiedenis kunnen maken.

Uit het voorgaande is duidelijk geworden dat voor een interpretatie van de geschiedenis in een mondiaal perspectief een vooraf samengesteld 'raamwerk' nodig is, een interpretatieve constructie die opgebouwd is uit drie soorten analyse-eenheden: tijd, ruimte en inhoud. Het onderzoeksraamwerk wordt bepaald door de gemaakte keuzes inzake het thema, het tijds kader en het ruimtelijk perspectief. Hiermee ligt de lens vast waarmee naar de 'wereld' wordt gekeken. Of anders gezegd: het raamwerk is de legende bij de kaartenatlas van de wereldgeschiedenis. Zonder die legende krijgen de kaarten geen betekenis. Pas dan kan op een zinvolle manier nagedacht worden over strategieën om informatie in te winnen en over interpretaties om de vragen te beantwoorden. Een binnen de wereldgeschiedenis nog altijd dominant raamwerk is het concept beschaving. Zoals aangegeven blijven er nogal wat vragen bij het gebruik van dit concept. Deze onvrede heeft onderzoekers en schrijvers aangezet nieuwe concepten, raamwerken, analyse-eenheden te zoeken en toe te passen. De basisvraag voor allen blijft: wat is beste manier om de wereld te begrijpen op een brede en samenhangende wijze? Is het concept beschaving het meest aangewezen om vragen te beantwoorden over bv. vooruitgang/achteruitgang in de geschiedenis, over sociale gelijkheid en ongelijkheid, over demografische veranderingen, over de opkomst en val van economische centra etc?

Het raamwerk voor een historische/sociale analyse wordt bepaald door de keuze van de eenheid van analyse in tijd, ruimte, thema, samengevat als het onderzoeksobject. Die keuze bepaalt op haar beurt de onderzoeksstrategie. *Objecten* zijn de casussen, netwerken, systemen (die dus telkens een andere schaal kunnen hebben). Met de *onderzoeksstrategie* bedoelen we de wijze waarop we de objecten, de casussen, netwerken, systemen uittekenen. Basisstrategieën in de wereldgeschiedenis zijn vergelijkingen maken, verbanden zoeken, chronologieën reconstrueren, systemen analyseren. Casussen, netwerken, systemen, vergelijkingen, verbanden en chronologieën zijn kernwoorden in het onderzoek over de wereldgeschiedenis. De nog steeds populairste benadering in de menswetenschappen en tevens in de wereldgeschiedenis is de *gevalstudie (casestudy)*. De basis is de analyse van een eigen 'geval', als min of meer autonome eenheid. De premisse is dat een geval relevant is/kan zijn voor het bredere verhaal, hetzij als voorbeeldstudie, hetzij als uitzondering op de norm. Deze casusbenadering staat zeer sterk binnen de zogenaamde nationale geschiedschrijving, maar ook in bredere contexten vinden we veel casuonderzoek terug ('de opkomst en val van het Romeinse Rijk', 'de impact van de trans-Atlantische slavenhandel', 'de verspreiding van de aardappel'). Casestudies zijn van groot belang voor onze kennis over de wereld. Ze dragen echter maar bij tot een mondiaal perspectief wanneer ze in een ruimere context worden geplaatst, door vergelijking, of door te wijzen op

verbanden. De procedure, de strategie om gevalstudies te begrijpen in een mondiale context is de *comparatieve analyse*. De vergelijkende analyse brengt op een systematische wijze gelijkenissen en verschillen tussen twee of meer casussen in kaart. Dit soort onderzoek is voor een mondiale kennis maar relevant wanneer de onderscheiden casussen steeds in een breder verband worden gezien. Vergelijkende beschavingsgeschiedenis leert ons meer wanneer niet alleen de casussen zelf (bv. het Romeinse Rijk en het Britse Imperium) worden bestudeerd, maar tevens hun plaats krijgen in een bredere beschavingsgeschiedenis.

Het concept *netwerk* is een sterke, maar erg ruime metafoor in de hedendaagse wereldgeschiedenis. In het algemeen wijst het concept naar het weefsel dat de wereld samenhoudt. Netwerken zijn evenals casussen ruimtes, zij het niet met zichtbare grenzen (bv. migratienetwerken, financiële netwerken). Trefwoorden zijn stromen, knooppunten, uitwisseling, verbanden, beïnvloeding. Netwerken kunnen op een vergelijkende/comparatieve wijze bestudeerd worden. Onderzoek naar netwerken legt de focus echter meer op *verbanden, connecties, interactie*. Onderzoeksvragen peilen ondermeer naar diffusie (bv. van planten, van kennis, van technologie), syncretisme (bv. van geloofssystemen), verzet (bv. tegen nieuwe invloeden) of fusie (bv. van oude tradities en nieuwe gewoonten). Een populaire metafoor in de nieuwe wereldgeschiedenis is dat van het menselijke web.⁷ Het 'menselijk web' staat hier voor de mondiale menselijke samenleving, die vanaf de eerste grote beschavingen vorm krijgt. Tot 1000 n.o.t. (na onze tijdsrekening) is er sprake van diverse webben, weliswaar met steeds meer contacten tussen elkaar. Tussen 1000 en 1500 n.o.t. 'verdichten' deze webben, en vanaf de 16de eeuw groeit een nieuw wereldwijd web, dat op zijn beurt steeds meer verdicht. Het hedendaagse web wordt omschreven als een enorm web van samenwerking en competitie, ondersteund door massieve stromen van informatie en energie. De 20ste eeuw laat tevens nieuwe spanningen zien in dit wereldwijde web. Het beeld van de menselijke samenleving als meerdere webben/één web impliceert dat er geen centraal punt is. De nadruk ligt op stromen (in de eerste plaats van communicatie, kennis en energie) en knooppunten/schakels. De netwerkanalyse staat ook centraal in het paradigma van de wereldsteden of *global cities*.⁸ Hierbinnen ligt de focus op een specifiek mondiaal netwerk met steden als schakelpunten. Het uitgangspunt is dat de moderne samenleving niet (meer) zozeer vorm gegeven wordt door een samenspel van nationale staten, maar veeleer door de min of meer autonome machtscentra die wereldsteden zijn, of beter: dat het netwerk van wereldsteden is. Wereldsteden zijn hier centrale schakels in een mondiaal netwerk van productie, handel en diensten, maar meer nog van besluitvorming en monopolisering van informatie. Financiële centra en de zogenaamde 'global firms' vinden we in alle wereldsteden terug. Aan de onderkant trekken wereldsteden grote stromen (vooral illegale, vaak vreemde) arbeiders aan. Zij verzorgen de flexibele, vaak informele 24-uurs-economie. De vraag is in hoeverre systemen van wereldsteden in een verleden zijn terug te vinden. Historici werken vaak met het concept van stedelijke netwerken, maar dan op een kleinere schaal.⁹

Een ander veelgebruikte onderzoeksstrategie in de wereldgeschiedenis is het onderzoek naar *systemen*. We denken hier aan specifieke systemen (bv. handelssystemen,

---

⁷ J.R. McNeill en W.H. McNeill, *The Human Web. A Bird's-Eye View of World History*, New York, Norton, 2003; David Christian, *Maps of Time. An introduction to Big History*, Berkeley, University of California Press, 2004.

⁸ Peter Taylor, *World City Network. A global urban analysis*, Londen, Routledge, 2004; Saskia Sassen, *The Global City*, Princeton, Princeton University Press, 2001.

⁹ George Modelski, *World Cities -3000 to 2000*, Washington, Faros, 2000.

politieke systemen, migratiesystemen) en algemene systemen (een zogenaamd wereld-systeem). De invalshoek is deze van de interacties binnen een eenheid. Essentieel verschil met de casusbenadering is dat de eenheid, het systeem niet wordt bestudeerd in zijn onderdelen, maar in zijn geheel, als een samenspel van diverse subsystemen. Zo kan het huidige politieke systeem bestudeerd worden als een optelling van nationale systemen; het onderzoek focust dan op een vergelijkende analyse van verschillende nationale casussen. De systeemanalyse gaat echter op zoek naar de verbanden tussen die gevallen, en vertrekt van een supranationaal politiek systeem of een interstaten-systeem. Dit verband heeft zijn eigen logica's die niet kunnen worden begrepen door alleen naar de subsystemen (staten) te kijken. Systeemtheorie is bijgevolg holistisch in haar opzet. Een geheel kan nooit worden begrepen via zijn onderdelen alleen, er is een metaniveau dat een eigen dynamiek heeft. Systeemtheorie stelt heel nadrukkelijk de vraag naar de 'eenheid van analyse'. Neem je als eenheid nationale staten, dan krijg je een ander beeld dan wanneer je de analyse-eenheid verbreedt tot een interstaten-systeem, of een wereld-systeem. Hetzelfde kan worden gezegd van nationale versus globale culturen en economieën. Deze meta-systemen zijn geen gesloten, maar open, historische systemen, met een eigen tijdsverloop (ontstaan, groei, neergang). Met een systeembenadering kunnen bijgevolg niet alleen verbanden tussen menselijke groepen aangegeven worden, maar wordt eveneens duidelijk welke structurele processen de acties van menselijke groepen overkoepelen. Een systeembenadering brengt zo horizontale (tussen gelijkwaardige subsystemen) en verticale (tussen micro- en macrostructuren en processen) verbindingen in kaart. Een systeembenadering incorporeert noodzakelijkerwijs diverse schalen in het onderzoek.

Immanuel Wallerstein introduceerde in navolging van Fernand Braudel (*économie-monde*) een systeembenadering in de wereldgeschiedenis.¹⁰ De eenheid van analyse zijn de 'wereld-systemen', sociale systemen die een eigen coherentie en logica hebben, die een 'wereld op zich' vormen (daarom 'wereld-systeem' met een verbindingsstreepje). Tot enkele eeuwen terug bestonden diverse (soorten) wereld-systemen naast elkaar. In veruit de langste periode in de menselijke geschiedenis waren *mini-systemen* dominant: kleinschalige sociale systemen zoals jager-verzamelaars en kleine landbouwculturen. In deze systemen vallen economische, politieke en culturele organisatie samen. Regionale wereld-systemen of *wereldrijken* zijn grotere beschavingen waarin de economische en politieke organisatie samenvallen, en die volgens Wallerstein meerdere (kleinere) culturen omvatten. In een wereldrijk gaat de bloei en neergang van politiek en economie samen. In een *wereld-economie* tenslotte is de economische organisatie de 'prime-mover'. Een wereld-economie omvat meerdere politieke en culturele systemen. De belangrijkste wereld-economie tot nu is wat Wallerstein het 'moderne wereld-systeem' noemt, de kapitalistische wereld-economie. Deze ontstaat op het breukvlak van de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijden (lange 16de eeuw) en omspant in diverse stappen de gehele wereld. Tot de 19de eeuw bestaan nog diverse wereld-systemen naast elkaar (een kapitalistische wereld-economie naast wereldrijken zoals het Ottomaanse Rijk en China, en de laatst overblijvende mini-systemen). Vanaf het einde van de 19de eeuw omspant het 'moderne wereld-systeem' ook in letterlijke zin de aarde en is het dus een echt mondiaal systeem, een wereldsysteem geworden. Een globale (kapitalistische) economie overkoepelt een versnipperd politiek systeem (een systeem van natie-staten, een inter-statensysteem) en een versnipperd cultureel systeem

---

¹⁰ Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System*, 4 delen, Academic Press en University of California Press, 1974, 1980, 1989, 2011; Id, *World-Systems Analysis. An introduction*, Duke University Press, 2005.

(bv. wereldreligies). Deze moderne wereld-economie heeft een aantal eigen kenmerken, die maar kunnen onderzocht op een systemische schaal: ongelijkheid in verloop (fasen, crisissen) en ongelijkheid in samenstelling (geografisch: centrum, semi-periferie en periferie; sociaal). Die ongelijkheid is immers een noodzakelijke voorwaarde voor het bestaan van het kapitalistische wereld-systeem. Kenmerkend is tevens dat binnen één economisch systeem zich opeenvolgende politieke conjuncturen voordoen (in tegenstelling tot een wereld-rijk waar de economische en politieke conjunctuur samenvallen). Die politieke cycli worden gekenmerkt door een intense strijd in de kerngebieden en door opeenvolgende hegemonieën (van Noord-Italië, over Holland, Groot-Brittannië, tot de Verenigde Staten). Wereld-systeemanalyse is een voorbeeld van een paradigma, een heuristisch model dat systemen als vertrekpunt neemt voor een globale analyse van de wereld. Deze systemen zijn open, historische systemen, wat wil zeggen dat ze opkomen, bloeien en verdwijnen. De studie van wereld-systemen combineert diverse methodologische benaderingen: comparatief (vergelijking van diverse systemen) en globaal (met nadruk op interacties). Daarnaast heeft systeemanalyse oog voor verbindingen in horizontale zin (tussen systemen) en in verticale zin (in het systeem zelf). Wereld-systeemanalyse ambieert een 'theorie van tijd én plaats', ze is tot nu toe een van de weinige paradigma's die schalen van tijd en van plaats samenknopen in een globaal perspectief. Ze is en blijft daarom een fundamentele pijler onder de moderne wereldgeschiedenis.

Een van de belangrijkste drijfveren achter het hedendaagse succes van de wereldgeschiedenis is de latente en groeiende onvrede met al te economistische, al te contemporaine globaliseringsverhalen, en met te eenzijdig west-gecentreerde teleologische narratieven. Voor velen geeft wereldgeschiedenis de ruimte voor een zoektocht naar analyse en betekenis die meer gewicht geven aan contingentie, pluralisme, ongelijktijdigheid, en aan een meervoud aan centra, dimensies en richtingen. Daarbij bevraagt wereldgeschiedenis expliciet de bestaande globale academische hiërarchie, met de dominantie van de Angelsaksische taal en onderzoeksmores. De vraag naar bredere en meer gedifferentieerde kennis en inzichten stelt steeds dwingender de nood aan multiregionale, wederkerige netwerken van samenwerking en onderzoek.¹¹ Wereld-systeemanalyse maakt voor vele critici en nieuwlichters deel uit van het oude, gecentreerde en teleologische paradigma. Dit is ten onrechte. De zoektocht naar een pluridimensionele globaliteit heeft juist nood aan een 'theorie van tijd en plaats' waarin interactieprocessen - stromen, netwerken, circulaties - betekenis krijgen binnen een fundamenteel ongelijke wereld. Zonder dit mondt pluriformiteit uit in een uitgevlakt, postmodern en puur caleidoscopisch verhaal. Systemische processen die transformaties en structuren van macht en controle aansturen zijn immers zoals al betoogd niet zichtbaar te maken door een loutere optelling van onderliggende microprocessen. Deze inzichten kunnen we maar verwerven door de menselijke geschiedenis als een echte wereldgeschiedenis op te vatten.

---

¹¹ Peer vries, Editorial: global history, in *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften*, XX, 2, 2009, pp. 5-21; Dominic Sachsenmaier, Conceptions of space in global history. A brief outlook on research in the United States and China, *Comparativ*, XX, 6, 2010, pp. 80-92.